

SZTRÁJKJOGI MŰHELYVITA I.

Az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztaos Hivatalának szervezésében 2008. december 12. napján sztrájkjogi műhelyvitára került sor, amelynek keretében több előadás is elhangzott. Ezeket az előadásokat közöljük e lapszámunkban, valamint a PMJK következő számában.

Szabó Máté

Vitaindító előadás

I. Bevezető

Az állampolgári és emberi jogok együttes és egymásra tekintettel lévő érvényesítése mindig sokféle problémát, konfliktust vet fel – ebből él a jogtudomány és a joggyakorlat. A klasszikus liberális felfogás a munkaszerződést, mint magánjogi és mint egyéni megállapodást látja és láttatja munkaadó és munkavállaló között, amelyben nincsen helye szakszervezetnek, vagy más kollektív dolgozói érdekérvényesítési formáknak. A munkásmozgalom kiharcolta magának a sztrájkjogot, ami nehezebb dió volt, mint a békés gyülekezés joga, hiszen azt a polgárok is élvezni kívánták.

II. Gyülekezés és sztrájk összevetése

A gyülekezési jog tehát előbb kezdett érvényesülni, mint a sztrájk jogának elismerése. A gyülekezés joga beleillett a klasszikus liberális individualista sémába, hisz a gyülekezők egyéni döntés alapján csatlakoznak egy ügghöz, kinyilvánítják – csoportot alkotva – véleményüket. Ezzel szemben a sztrájkolók azonos társadalmi kategória kommunikációs és szolidáris hálózattal összekötött közösséget (category+network=cat-net, Charles Tilly) alkotják, amely a szolidaritási sztrájk révén akár globálissá válhat, ahogyan Marx a Kommunista Kiáltványban megfogalmazta, és a rendszerváltás előtti Népszabadság a kolofonján viselte: „Világ proletárjai egyesüljetek”. Azaz egyesüljetek, de ne gyülekezzetek. Az egyesülés a tartós kapcsolatrendszer, a gyülekezés egyéni mozaik, legalább is a jogászai szemléletmód számára. Persze, hogy közösségek is gyülekezhetnek köztereken. Azonban a modern jog logikája alapján a gyülekezők ad hoc létrehozott és időleges kapcsolatrendszer részei, a sztrájkolók pedig eleve többszörösen szervezett cselekvési mezőben működnek. Ágazat, üzem, szakszervezet – mindezek szervezeti formák, akár a szervezett konfliktuspartner, a munkaadó(k). A tüntetés esetében közvetlen konfliktuspartner általában nincsen, hanem címzettek vannak (államelnök, kormány stb.), akikhez a tiltakozók követeléseiket címzik.

A sztrájk a modern jog logikájában gazdasági-szociális igények érvényesítését szolgálja. A tüntetés mindenféle igény mellett mobilizálhatja az elkötelezetteket, lehet politikai, kul-

turális, vallási, sport stb. A sztrájk nem lehet politikai jellegű, bár a mi jogrendszerünk szerint mindenféle gazdasági-társadalmi problémát felvethet, olyat is, amely nem az üzemben avagy a munkáltató, az ágazat érdekkörében keletkezett. A társadalomtudományok nem használják a gazdasági tiltakozás kategóriáját, de ismerik a társadalmi, a politikai, a kulturális és a vallási. Holott ezzel a gazdasági-szociális orientációjú tiltakozási típusok egész sora kerül ki a figyelem fókuszából, pl. a bojkott, amely egy brit család neve (Boycott) volt, akiket az írek nem voltak hajlandók sem szolgálni, sem nekik szállítani, így visszakényszerültek a brit szigetre.

Sztrájk és gyülekezés különbsége még a tér és időbeli koordinátarendszerek eltérése miatt is szembeszökő. Sztrájkolni jóval hosszabban lehet, mint tüntetni. Ez azzal is összefügg, hogy a tüntetés aktív, köztéri részvétel (participáció), a sztrájk pedig dolgozói teljesítmény-visszatartás, azaz visszavonulás a magánszférába, avagy a közterületi tüntetésre. A tüntetés a köztéren zajlik, a közrend intézményesített megzavarását jelenti. Ahol máskor személyek illetve gépjárművek közlekednek, ott most valamely témában egyetértők közös felvonulása zajlik. A sztrájk nem jelent mélyebb azonosulást egy témában, hanem konkrétabb gazdasági-szociális követelések mentén kialakított munkavállalói teljesítménymegvonást jelent. Nem köztéren zajlik, nem zavarja a közrendet, viszont a magánviszonyokba avatkozik, veszteségeket okoz termelőnek és fogyasztónak egyaránt. Sajátos eset a közszolgáltatók és a közszféra sztrájkja; itt korlátot kell szabni a teljesítménymegvonásnak, az elégséges szolgáltatás biztosításának érdekében. Nyitott kérdés az állam rendfenntartó szerveinek, katasztrófavédelmének, belső és külső erőszakszervezetének sztrájkjoga. Meg vannak fosztva a dolgozók ettől, mert ilyen területeken végeznek munkát?

Érdekes probléma a sztrájkkultúra és a sztrájkjog viszonya. Vannak erős sztrájkkultúrák, pl. Dél-Európában, szabályozással, míg Észak-Európában a mérsékletre hajlanak akár szabályozás nélkül is. Különbözik a sztrájk gyakorlata a gazdaság normál, illetve válságállapotában is; utóbbi esetben gyakori a kötelező bérmaximumok elfogadása a versenyképesség és a munkanélküliség elfogadása érdekében. Összefoglalóan megállapítható, hogy a sztrájkjog a különféle politikai és szociális megállapodások ún. „paktumok” országos és ágazati rendszereinek, és a munkaadói és a munkavállalói érdekképviselések, valamint a kormányzat párbeszédkultúrájának keretében érvényesül, és alakítója a munkaügyi bíraskodás gyakorlata is. A 21. század kihívása pedig a globális cégek nemzetek feletti uralma és a belső jog, valamint a regionális integrációk, mint az EU és a nemzetállam belső világi között feszül.

III. Sztrájk és polgári engedetlenség

Az amerikai liberális demokrácia a sztrájkot, mint a polgári engedetlenség sajátos formáját látta. De mivel nem lehet sztrájkolni súlyos alkotmányos kötelességmulasztás miatt, csak gazdasági-szociális célokból, ez tévútnak bizonyult a sztrájk, mint tiltakozási forma értelmezésében. Persze elfogadható a politikai sztrájk, ha azt az alkotmány antidemok-

ratikus megváltoztatása miatti ellenállásként szervezik meg, akkor viszont nem polgári engedetlenségről van szó, ami csak részleges kötelességmegtagadás lehet, hanem ellenállásról az alkotmányos rend megváltoztatása ellen. (Emlékezzünk húsz éve Prágában a színészek kezdtek sztrájkolni, majd az általános sztrájk megszervezésének fenyegetése vezetett végül a kerekasztal-tárgyalások megindításához.) Érdekes probléma a politikai és a gazdasági rendszerváltás viszonya. Dél-Kelet-Európában pl. sztrájkokkal járt a demokratizálódás, majd megállapodásokkal korlátozták a sztrájkok lehetőségét a gazdasági és a politikai stabilitás érdekében - átmenetileg.

IV. Sztrájk és blokád

A sztrájk nem lehet totális. A blokád totális. A blokád jog- és alkotmányellenes és antihumánus. Amikor a teljes forgalom megbénítására történik kísérlet (pl. taxisblokádnak 1990), az az állampolgároknak a szabad mozgáshoz való joga ellen irányul. Gúzsba akarja kötni, túsul kívánja ejteni az egész társadalmat az ilyen sztrájk, amelynek a megszervezésére nincsen semmiféle alkotmányos és jogállami lehetőség. Azok a sztrájkolók, akiknek a célja a közlekedés kaotikus állapotainak a létrehozása, megtagadják a szolidaritást a társadalom többi részével, és ezáltal elveszítik a sztrájkban rejlő szolidaritási momentumot. Egyfajta politikai sztrájk ugyanis megengedett Magyarországon, mégpedig a szolidaritási sztrájk, amikor is a dolgozók újabb és újabb csoportjai, szervezetei csatlakoznak egy már megindult sztrájkmozgalomhoz. A szolidaritási sztrájk akár határokon túlnyúló módon Európában, avagy globális keretben is megszervezhető. Azonban maguk a sztrájkolók utasítják el és sértik meg a társadalmi szolidaritás követelményét, ha nincsenek tekintettel azokra, akiknek a sztrájk, még ha részleges is, kiszolgáltatottabb helyzetük miatt akár totális blokádot hozhat egyéni életükben és mobilitásukban.